

Kamarás István

EGYHÁZI ÁLDÁS VAGY ÁTOK HARRY POTTEREN?

Egy bizonyos, a Harry Potter-jelenség tipikusan tömegkultúra-jelenség, pontosabban élménykultúra-fenomén. A Potter-könyvsorozat az élménykultúra csúcsteljesítménye, „szupersikerkönyv”, még akkor is, ha az irodalomtudomány remekműnek ítéli. Ez az egyelőre még „folytatásos regény” egyszerre elégti ki a gyerek és felnőtt olvasók tündér- és boszorkánymese-, kaland-, horror-, krimi- és misztikumigényeit. Főszereplője árva gyerek, afféle alulról érkező „álsruhás királyfi”. Színhelye egyfelől egy másik világ, másfelől a közkedvelt diákregegyeké: a bentlakásos iskola a diákélet összes rekvizitumával, beleértve a sport- és egyéb versenyeket. Középpontjában a jó és rossz küzdelme, amelyben előbb-utóbb világossá válik, ki melyik oldalon áll. Szerepel benne a sorsdöntő ügyekben a felnőtteknek segítő gyerek, a melodramatikus és tragikus szólam mellett van benne jócskán helyzetkomikum, diákhumor, nyelvi lelemény, és a negyedik kötetben felbukkanó romantikus mozzanatok után az olvasó joggal reménykedhet, hogy a folytatásban a kamaszszerelem szólama is felcsendül. Mindehhez hozzájön a földhözragadt pragmatista-racionalista nyárspolgár kicsúfolása és az úrrakétát seprűvel, a mobiltelefont varázsgömbbel felcserélő posztmodernség. Fontos szólama ennek a könyvsorozatnak a gyermeki identitás, a kisebbségi érzés és nagyzóló fantázia, a naiv nemtörődomség és okosság, a peergouphoz való igazodás és az olvasó számára fokozatosan meghitté, bizalomgerjesztővé váló fantasztikus univerzum.

Mindemellett kérdés is marad bőven: esztétikai és erkölcsi értékét tekintve hogyan minősíthetők Rowling könyvei? Mennyiben tipikus New Age-termék, s mennyiben ágazik a klasszikus mese törzséből? Mennyire hasznos vagy káros a hét-tizenöt éves gyermekeknek: a boszorkányság útjára csábítja vagy éppen az igazság oldalára állítja őket? Mennyiben pogány (pontosabban újpogány), mennyiben keresztény? Bár ezek a kérdések szervesen összekapcsolódnak, ezúttal fő feladatomnak a legutóbbi kérdésre adott vallási és egyházi jellegű válaszok áttekintését és elemzését tekintem.

Boszorkány? A jó ügy harcosa? Keresztény hős?

Az első kötet megjelenése óta állandóan szerepelnek a napihírekben, hogy hol ebben, hol abban az egyházi iskolában került tiltó listára a könyv, hol ilyen, hol olyan vallási szervezet tiltakozik az ártatlan gyermeki lelket megrontó olvasmány és a készülő film ellen, együtt emlegetve őket a gyerekek körében igen népszerű és valóban silány tömegkultúra-termékekkel. A leggyakoribb vádak a Potter-könyvek ellen, hogy ezekben a gonoszt használják föl a problémamegoldás eszközeként, a boszorkányságot normális eszközként fogadtatják el a gyerekekkel, s a könyvből megismert boszorkányság hatására a gyerekek könnyen folytathatják igazi boszorkánysággal. Az erre szolgáló bizonyítékok között szerepel a főhős Potter homlokán látható villám, mely sokakat a satanista S jelre emlékeztet. 1999-ben az Egyesült Államokban több mint félmillió ilyen tetoválásmatricát adtak el, Iowa államban pedig meg kellett tiltani a gyerekeknek, hogy boszorkánynak, ördögnek öltözve járjanak iskolába. Azokkal szemben, akik az-

zal érvelnek, hogy a nem olvasó gyerekek „csodák csodájára” ismét olvasnak, a BIBLIA-ból idézgetve (MTÖRV 6,6–7, MT 13,9–16, 2KOR 6,14–17, 1TIM 4,1–2) azzal érvelnek, hogy a sátán a régi cselet használja: a gyerekeket veszi célba. Akadnak amerikai vallásos szülők, akik a demokráciát védve tiltakoznak a Potter-könyveknek az iskolában történő népszerűsítése ellen, hogy ez esetben előnyben részesítenek egy „vallást” a többivel szemben.

Az európai vallási fundamentalizmus sem kevésbé szorgalmas a Harry Potter-jelenség leleplezésében. G. Wagner osztrák lelkész egyenesen az Antikrisztus működésének nyomát érzi a gyerekponyvának álcázott könyvben, mely ravasz kísérlet arra, hogy az olvasó magáévá tegye azt a sátáni ideológiát, mely azt sugallja, hogy mi, muglik alacsonyabb rendű lények vagyunk, s csak a varázslat emelhet fel bennünket. K. Krenn ultrakonzervatív St. Pölten-i püspök – aki „természetesen” nem olvasott el egyetlen Rowling-könyvet sem – lélekromboló hatásának ítéli a HARRY POTTER-t, R. Lukaszewski wrocławai plébános pedig – becsülettel elismerve, hogy ő sem olvasta a könyvet – attól tart, hogy Rowling erőszakot és szélhámoszást propagáló könyveinek olvasói pogány minták hatása alá kerülhetnek. Nemcsak klerikusok nyilatkoznak, hanem keresztény szakemberek is. C. Meves német pszichológus és valláspedagógus a könyv korunk Istentől elrugaskodott valóságának vákuumába talált bele a maga szinkretizmusával. Hiába igazi jó barát és jószágos ember a főhős, a vallásos és az istenkereső ember javát csak akkor szolgálja, ha a folytatásban az otthontalan Harry Potter tékozló fiúként Isten előtt térdre esve találja új otthonra.

Mindemellett szép számmal jelentek meg másfajta keresztény megnyilatkozások is. Egy georgiai vizsgálat szerint az állam lakosságának 93 százaléka nem ellenezte a Potter-könyvek olvasásának korlátozását, márpedig az állam lakosságának 80 százaléka vallásos, ami azt jelenti, hogy a vallásos georgiaiak döntő többsége kiállt az istentelenséggel vádolt könyv mellett. A katolikusoknál, baptistáknál, anglikánoknál, presbiteriánusoknál, lutheránusoknál merevebb és a helyi vezetésben sok államban komoly szerepet játszó evangélikál fundamentalista körökben sem egyöntetűen negatív a Potter-jelenség megítélése, sőt még az alternatív vallási jelenségekkel szemben igen harciasan fellépő kultuszfigyelők között sem. Nemcsak „eltűrhető” és „kritikus szemmel figyelendő” olvashatóság, hanem többen – köztük nevesebb lekipásztörök és katolikus főiskolák tanárai – „hatásos gyerekkönyvnek”, egy „párhuzamos világot bemutató műnek” nevezik. A nem kifejezetten liberális *Christianity Today* kolumnistája, Ch. Colson szerint a Potter-könyvek kifejezetten okkultellenesek, ugyanis Harry és barátai nem lépnek kapcsolatba a természetfeletti világgal, s nem művelnek olyanfajta boszorkányságot, melyet a BIBLIA elítél. Úgy véli, hogy a könyv sikerének az oka a túlvilág, a transzcendencia utáni sóvárgás, a lelkekben tátongó pascali Isten formájú úr. E mesevilág segítségével elvezethetjük a gyerekeket a valós dolgokhoz is, hiszen ezek is – mint C. S. Lewis és J. R. R. Tolkien könyvei is – Isten fenségét és misztériumát tükrözik. A *Family's Review* ugyancsak szigorú keresztény kritikusa bölcs felnőtt vezetésével engedné a szeretetről, a bátorságról s a rossz feletti végső győzelemről szóló Potter-könyvek olvasását, amelyek boszorkánysággal nem, csak szekularizmussal vádolhatóak. Amivel bizony a MICIMACKÓ és az Oz is, teszi hozzá – még hozzá a MICIMACKÓ, az Oz és a HARRY POTTER-könyvek védelmében egy másik keresztény kritikus. Más keresztény szerzők még ennél is tovább mennek, s Rowling könyveinek ethoszát egyenesen Lewis, Chesterton és Tolkien műveikhez hasonlítják.

Miután Németországban eléggé erőteljes hivatalos egyházi vélemények fogalma-

zódta meg a Potter-könyvekkel szemben, sokan felfigyeltek G. Bachlnak, a salzburgi egyetem dogmatikaprofesszorának a Bajor Katolikus Akadémia szimpóziumán *VARÁZSLATOS ÉLET?* címmel elhangzott előadására. Bachl leszögezi, hogy szemben a bibliai hagyománnyal, a Potter-könyvekben átjárás van az itteni és a túlvilág között, ugyanakkor itt a mágikus cselekvés profán, a varázslók sosem végeznek vallásos cselekményeket. Itt a jó és rossz áll harcban egymással, és a varázslást csak jó cél érdekében szabad használni, akárcsak a felelősségmesékben, ezért – jegyzi meg némi iróniával – „*még a medjugorjei Máriának sincs oka rá, hogy ördögi műnek tartsa a könyveket, a satanizmusnak ugyanis nyoma sincs bennük*”.

A Harry Potter-jelenség mint a szekularizált világ ellenvilága és szimbóluma

A Potter-jelenséggel foglalkozó és a mű védelmére kelő keresztény szakemberek egy részének eszében sincs „megkeresztelni” sem az írónt, sem főhősét. *HARRY POTTER MINT KERESZTÉNY HŐS?* címmel írt cikket Massimo Introvigne, az új vallási jelenségek kutatója az Olasz Katolikus Püspöki Konferencia lapjába. Ő is a jó és rossz harcát látja a mű centrumában, Pottert pedig morálisan jónak. Azzal érvel Rowling könyvei mellett, hogy a műalkotások fiktív mágikus lényei „metaforikusan” mágikusak. Ha a keresztény iskolákban betiltanák a *HARRY POTTER*-t, be kellene tiltani a *PETER PAN*-t, a *HAMUPIPÓKÉ*-t és a *PINOCCHIO*-t is. Elismeri, hogy Harry morális fölénye nem kifejezetten kegyelmi ajándék, és hogy a varázslóiskolának nincs káplánja, de sem Hamupipóke, sem Pinocchio közelében nem hemzsegtek klerikusok, ugyanis a hajdani keresztény szerzők nem rakták tele velük a tündérmeséket. Végezetül leszögezi: az, hogy Rowling vallásos-e vagy sem, teljesen mellékes, mert más az *intentio auctoris* és az *intentio operis*. A *PINOCCHIO* szerzője is világi humanista, G. Biffi kardinális mégis remek könyvet írhatott a *PINOCCHIO* keresztény értékeiről.

G. E. Veith keresztény tudós irodalmár szerint a „*képzelet-depriváció*” és a „*bebörtönzött gyermeki fantázia*” korszakában a Potter-könyveknek elsősorban azért lett hatalmas sikerük, mert érdekesen szólnak egy érdekes iskoláról. A regény szellemisége nem azonosítható szerinte sem a fekete mágia, sem a New Age szellemiségével, sokkal inkább a tündérmesékével. Ami pedig a muglikat illeti – márpedig ez még a regénnyel rokon-szenvező keresztények számára is bökkenő –, Veith szerint a kereszténység nem olyan szűk, materialisztikus, unalmas világnézet, melyet Rowling szatirikusan ábrázol, hanem nyitott univerzum, amelybe még a Rowling-könyv is belefér.

Van, aki politikai értelemben lát alternatívát Rowling más-világában, van, aki életmód-alternatívát lát benne: R. Lipsyte szerint a Potter-könyvek sem gyömöszölhetők be sem a keresztény, sem az antikeresztény, sem a freudi, sem a jungi, sem a tradicionális, sem a New Age-kategóriákba, ugyanis ezek a könyvek egyértelműen „*a halhatatlan iskolai sport mágikus világához tartoznak, melyre hősiesség, az együttműködés és a fair play jellemző, amit a Rowling-regényekben elsősorban a kviddics jelenít meg*”.

A nyugati mindennapi világ a Potter-regények világsikerének növekedésével egyenes arányban félig tudatosan, részben tudattalanul asszimilálja és deszakralizálja ezt a „transzcendens” ellenvilágot. A Potter-regény többtucatnyi fordulata vált a mindennapi nyelv fordulatává a nyugati világban. Ezzel párhuzamos kísérletek történnek a tudatos kisajátításra, nem véletlenül a menedzservilág elitje részéről is. A *Microsoft Corp* oktatási központjában például gyakran elhangzik a „Ne légy mugli”. Egy másik szoftvercég vezetője kijelenti: „*Mi jól tudjuk használni a Harry Potter-könyveket üzleti értekezleteinken, mert mi is varázslóknak tartjuk magunkat.*”

Mesebeli és valóságos boszorkányok

Több keresztény kommentátor arra is rámutatott, hogy a Potter-könyvek nemcsak a satanizmustól állnak távol, hanem boszorkányságuk sem azonosítható a valódi és napjainkban is dívó boszorkánysággal. Ütőkártya lehetne a bigott boszorkányüldözők kezében, ha maguk a különböző boszorkányszervezetek képviselői „hivatalosan is vállalnák” Rowling könyveit. Ám erről szó sincs! A *Boszorkányok a diszkrimináció ellen* elnevezésű szövetség New Hampshire-i igazgatója szerint Rowling nevetséges boszorkányvilága és az ő komoly boszorkányhitük egyszerűen nem említhető egy lapon. Egy plymouthi boszorkány-pap szerint a Rowling-mese egyszerűen nem róluk szól, ugyanis az ő fő problémáik a férfi-nő egyenlőség, a természetszeretet, a mágia- és csodahit. Az irodalomban és a tömegkultúrában járatos boszorkányok egyfelől üdvözlik azt a tényt, hogy amíg Shakespeare-től Millerig a világirodalomban a boszorkányok egyértelműen negatív figurák, Rowling regényeiben végre-valahára nem azok, másfelől bosszankodnak azon, hogy Rowling könyvében a boszorkányok nem hitelesen, hanem tipikus popkultúra-sztereotípiák formájában jelennek meg. Ugyanakkor valamennyi Potter-ügyben nyilatkozó boszorkány hitet tesz amellet, hogy ők a maguk részéről semmiképpen sem korlátoznák ezeknek a könyveknek a megjelenését, beszerzését és olvasását. Miként a BIBLIÁ-ét sem, pedig abban sem hisznek, teszi hozzá egyikük.

A Pogány Szövetséget is foglalkoztatta a Potter-könyvek sikere, érthetően, hiszen a regény megjelenése óta havonta száz kiskorú kereste fel őket belépési szándékkal, de hiába, mert – annak ellenére, hogy ők az Egyesült Államokban „rendes” (vagyis bejegyzett) vallás – kizárólag tizenhét éves felülieket fogadnak be. Ami pedig a gyerekek boszorkánysággal kapcsolatos érdeklődését illeti, a „pogány vallás” hívei úgy vélik, a gyerekek tévesen hiszik, hogy holmi varázslatokkal könnyen és gyorsan megoldhatják problémáikat. Természetesen, ha a lelkészeknek és keresztény tudósoknak sem sikerült meggyőzniük az aggódó szülőket a Potter-könyvek ártalmatlanságáról, a boszorkányok érvei sem hatnak azokra a fundamentalista keresztényekre, akik a BIBLIÁ-ból kiragadott idézetekkel érvelnek, s úgy vélik, hogy a Potter-könyvek megjelenése menetrendszerűen beleillik a végső idő szcenáriójába. Számukra még az amúgy kifejezetten keresztény Tolkien és Lewis kétségkívül tehetséges, de a sátáni erőkkel szemben igencsak meghökkentő naivitást mutató írók, akik akaratlanul is segítették a boszorkányság újjáéledését.

Félhivatalos hazai keresztény megnyilatkozások

A Potter-könyvek Magyarországon is népszerűek, átütő sikerük azonban csak a nagyobb városokban van, a kisebb települések jó részén nem is hallottak róluk. Egyházként és vallási közösségenként igen eltérő a reflexió mértéke, módja és erőssége.

Félhivatalosnak tekinthető Gál Péternek az *Új Ember* című katolikus hetilapban megjelent írása, amelyet a katolikus ifjúsági lap, az *Igen* is leközölt, s eléggé sokan hivatkoztak rá egyházi és vallási berkekben. A New Age-ről igen vitatható szakszerűségű, hat kiadásban megjelent könyv pap és teológus szerzője szerint a Potter-könyvek világgépe okkult. „*A bizarr, az ijesztően meghökkentő a gonoszlélek megjelenési formái közé tartozik*”, írja, mit sem törődve az ijesztően meghökkentő, amúgy pedig a transzcendencia jegyében születő művészi alkotásokkal. A „*minden mágia istenellenes*” kijelentése is vitatható, hiszen mindenfajta vallás tartalmaz – legalábbis szociológiai, lélektani és antropológiai értelemben – több-kevesebb mértékben mágikus elemeket. Gál mágia-definíciója („*Titkos erővel, iktatva az emberi fáradtságot, rövidre zárt úton hatalmat gyakorol*

ni”) túl szigorú, a mágiába belefér az Isten és az istenek befolyásolása is, ami önmagában még nem istenellenes. Annak az észrevételnek, mely szerint „*a könyvben a társadalom két kasztra oszlik, a nem varázsló emberek alacsonyabb rendűek, visszatartóak, önzők, pénzközpontúak, buták, félénkek*”, kétségkívül van valami igazság. A klasszikus tündérmeséket Gál mint a Potter-könyvek mindenben ellenkezőjét mutatja be, „nagyvonalúan” tekintve a tündérmese típusú klasszikus gyermekirodalom jó néhány alkotásától (S. C. Lewistól az élő klasszikus Lázár Ervinig). A Hit Gyülekezete hetilapjában nyilatkozva a „Potter-mániát” a New Age jelenségkörébe sorolja, a New Age „praktikáit” pedig az ember és a sátán ősi konfliktusára vezeti vissza. A New Age azonban teológiailag is összetettebb jelenség, mint azt Gál Péter érzékelteti. Sokféle érv szólhat az ellen, hogy a New Age-hatásoktól nem mentes Potter-könyveket ne tekintsük New Age-jelenségnek, többek között az is, hogy a kérdés vallásszociológus szakértői már a „poszt-New Age”-jelenségekről írnak.

Elsősorban Gál Péterre hivatkozik A HARRY POTTER-KULTUSZRÓL KERESZTÉNY SZEMMEL című körlevél, amely „*egy szülői közösség*” aláírással 2001 februárjában jelent meg, amelyet több templomban felolvastak és osztogattak, mely a felnőttek horrorfilmjeitől nem sokban különböző (bizarr, torz, démoni figurákkal operáló) művek közé sorolja a Potter-könyveket. A körlevél szerzői szerint rajtuk keresztül a gyerekek játszva ismerkednek meg az okkult erők világával, s az eredmény: „*a Jézus Krisztusban való hit helyett a Vénuszról érkező békaemberekben való hit, másfelől zavartság, félelem, rémisztő álmok, pszichózis*”. A szülőknek azt javasolják, hogy a keresztény szülő mesélje és olvastassa Jézus életét, a szentek életét, az Apostolok cselekedeteit, nézesse meg a LEGYETEK JÓK, HA TUDTOK című filmet (mely megfelelően ábrázolja azt, hogy az ördög bennünk dolgozik), s adja gyerekei kezébe Eleanor Potter AZ ÉLET JÁTÉKA című könyvét. Továbbá imádkozzák együtt azt, hogy „*Jézus Krisztus nevében ellene mondunk a gonoszlelkek hazugságainak, a családunk most megtagadja az okkult kísértés, a varázslás lelkét. Helyette Téged hívunk, Jézus Szentlelke, Te töltsd be családunkat világossággal és bölcsességgel. Utána következzenek egy Miatyánk és egy Üdvözlény*”. Ez az „Üdvözlény” természetesen nem New Age-jelenség, csak „stílszerű” sajtóhiba.

Félhivatalosnak tekintem Ruff Tibornak levelémre adott válaszát (2001 februárjában), mely szerint „*a Harry Potter-könyveket a Hit Gyülekezete valamennyi lelkésze és iskolai hitoktatója rendkívül negatívan ítéli meg. Az istentiszteleteinken és oktatási intézményeinkben javasoljuk a szülőknek, gyermekeknek, hogy ne olvassák. A Hetek c. hetilapunk többször is nagy terjedelemben foglalkozott a témával. Véleményünk szerint katasztrofális következményei lehetnek annak, hogy gyermekkorban bevonják az embereket az okkult világkép elsajátításába. Harry Potter helyett klasszikus gyermekkönyveket és regényeket ajánlunk (Kästner, Gárdonyi, Jókai, Verne, Csukás, Salten). Tapasztalataink szerint a gyerekek jobban is élvezik ezeket, mint az újabb, ezoterikus gyerekkönyveket. A hites gyerekek eleve viszolyognak is az okkult tartalmú írásoktól, mivel kicsi koruk óta így vannak nevelve*”.

Érzékelhette az olvasó, hogy a hazai katolikus és pünkösdi protestáns félhivatalos vélemények leginkább az evangélikál fundamentalizmus rigorózusabb megnyilatkozásaira emlékeztetnek.

Hazai keresztények magánvéleményei

Több olyan protestáns hitoktatóval találkoztam (s rajtuk keresztül másokról is tudok), akik a Potter-könyveket egyszerűen „satanista szemétnak” tekintik. Akik ezt a szememből mondták, mind olyanoknak tűntek, akik vagy elveszítették, vagy még nem találták

meg humorérzéküket. Baptista lelkész ismerősömtől úgy értesültem, hogy a baptista lelképásztorok eltanácsolják a szülőket és a gyerekeket a Potter-könyvektől, s helyettük E. De Amicis Szív, S. C. Lewis CSÚRCSAVAR LEVELEI, NAÍRNIA-SOROZAT, Roy Krisztina NAPORSZÁGBAN és G. McDonald A KIRÁLYKISASSZONY ÉS A MANÓ című könyveit ajánlják.

Internetes körökben sokakhoz eljutott Ménesi Balázs és Kriszti körlevele, amely elsősorban Gál Péter írásaira támaszkodik. Azzal kezdik, hogy „*az első kötet az újdonság erejével hat, ördögi ügyességgel szövi a történet szálait, kiváló magyar fordításban*”, ezután oldalakon keresztül sorolják a horrorisztikus és gusztustalan részleteket, majd megjegyzik, hogy a tizenegy éves gyerek, aki végigolvassa, szorong, nem tud vagy nem mer elaludni. Ezután azt vizsgálják, hogy mi az, ami igaz és ami nem igaz a regényben. Igaz benne az, hogy létezik egy Voldemortnak megfelelő hatalom, éspedig a sátán, és hazánkban is vannak boszorkányok és varázslók, akik keresztényellenesek. Nem valós benne a vérfarkas, a dementor, a troll, a hippogriff. (Csak az nem derül ki, hogy ez vétke vagy éppen erénye a műnek.) És nem valós szerintük az sem, „*hogy elég a bátorság, a mágia meg az összetartozás, hogy megszabaduljunk a gonoszástól*”. Csakhogy a varázslóiskola igazgatójának ars poeticája szerint a szabad és morális akarat ezeknél fontosabb, és erről az olasz katolikus püspöki kar lapjának olvasói is tudnak már M. Introvigne jóvoltából. Ehhez az internetes körlevélhez szól hozzá Glovicki Z., aki – magát mint három gyerek apját, továbbá gimnáziumi, valamint világi és egyházi egyetemi oktatót mutatva be – jó szemmel veszi észre, hogy „*úgy látszik, minden, ami kereszténység kívüli misztikum, Gál P. szerint a New Age körébe tartozik*”. Szerinte mind a magyar népmese, mind a Grimm-mese alapvetően pogány jelenség, a mesejelenség alapja a misztikum. Mindemellett a mesében a jó legyőzi a rosszat, s ezzel katartikus hatást idéz elő. Miként bizonyos értelemben a Grimm-mese és a magyar népmese is horror, a HARRY POTTER is az, egy középszerűen ijesztő mindennapi horrorfilmnek felel meg. Ezért kislányának nem venné meg ezeket a könyveket. Végül megkérdezi: „*Mennyire fontos, hogy pont itt és most kezdjen a magyar katolikus egyház boszorkányüldözést egy ilyen teljesen esetleges boszorkánnyal szemben? Pont ez az a könyv, amelyet keresztény fiatal ne olvasson?*” Egy másik hozzászóló, Gombos Péter, a Kaposvári Egyetem tanítóképző karának tanársegédje (s magát „*buzgó katolikusnak*” nevezi) leszögezi, hogy a HARRY POTTER „*érdekes, gyermekirodalmi szempontból nézve egészen kiváló mű*”, s a keresztények ízlését sértő elemek jó része abból a folklórhagyományból kerül bele a történetbe, amelyben megszokott a jó boszorkány és rossz tündér. Úgy véli, hogy a HARRY POTTER nem keresztény könyv, de érett gyerekek (főleg, ha megbeszélik szüleikkel) nyugodtan olvashatják.

F. V. Erzsébet könyvtárigazgató és evangélikus hitoktató középszerűen megírt történetnek tartja, amely kielégíti a korosztály kalandigényét, de ő rendre tapasztalja, hogy nemigen lehet a jóval értékesebb Verne-, Cooper- vagy Lázár Ervin-könyvekkel helyettesíteni Rowling könyveit, ugyanis ezeknek a szörnyei, boszorkányai, varázslói hasonlítanak a mai „gyerekkönyvek” hőseihez. G. Olimpia huszoneves tanárnő, a fiatal katolikus értelmiségiek egyik szervezetének vezető egyénisége egyhuzamban végigolvasta a négy kötetet, s úgy tette le őket, mint magával ragadó, jó könyveket, melyek „*teljesen bevonják az embert világukba*”. Gál Péter írásával kapcsolatban az az érzése, hogy a klerikus szerzőnek „*üldözési mániája lehet mindennel kapcsolatban, ami a világi világ szemében pozitív. Elég sok olyan könyvről tudok, mesekönyvről is, amiben nem szerepel Jézus Krisztus, és mégis igen jó művek, míg a kisgyerekek számára kiadott »Jézusos könyvek« határozottan bárgyúak. Ez a könyvsorozat: megtanít arra, hogy nem mindig az a gonosz, aki először annak tűnik, s rámutat a gonoszság rejtettségére, valamint az örök emberi értékekre*”. M. Ágnes öt-

gyerekes családanya, gyermekkönyvtáros és református hitoktató szerint „*ez is igazi mese, de van ennél igazabb is: Lázár Ervin boszorkányos meséjében az átoknak súlya van*”.

Igazi beszélgetés alakult ki az evangélikus hívek – köztük gyerekek, szülők, hitoktatók, lelkészek és irodalmárok – körében az interneten. A hagyományos intézményes egyházakon belül létezik egy „civil egyház”, mely jóval rugalmasabban és kreatívabban nyilatkozik meg ilyen és ehhez hasonló kérdésekben, mint a „hivatalos” egyház. Ezt néhány megnyilatkozással próbálom igazolni: „*Tény és való, hogy okkult világ, de képes magával ragadni a gyerekeket*”, „*Fenntartásaim nem teológiaiak, hanem irodalmiak: ha egy üzlet beindul, felhígul. Mindemellert ez tiúndérmese*”, „*Sokkal jobb, mint a Pokémon és a dél-amerikai szemét*”, „*15 éves létemre egy hónapig tartott, míg átrágtam magam a Winnetoun, a 4. részt négy nap alatt olvastam el. Amióta elvitettem a kollégiumba, már ötvenen rákaptak*”, „*A gyerekek sokkal értelmesebbek, mint a dogmákba belemerevedett felnőttek, nem keverik össze a Piroska és a farkast a biológiaórával. Jó könyvek, mert ez okos és élvezetes beszéd az értékekről*”, „*Az egyetemi gyülekezetben is felhasználtam prédikációs példaként, s jól értették*”, „*Gyermekponyva, a GYÜRÜK URÁ-hoz képest kezdőpályás*”, „*Szerencsétlen, hogy a kiválasztottak serege (Potter és társai) a jók, s a család (akit Potter elhagyott) a rossz. Akkor inkább Móra és Fekete István!*”, „*Képtelenek voltak végigolvasni a TŰSKEVÁR-t és a TÉLI BEREK-et, ezt olvasva villámgyorsan megtanultak olvasni, sőt, a Harry Potter óta hajlandók Coopert és Dumas-t is olvasni*”, „*Rowling ismeri az alapvetően gonoszt, de nem ismeri annak legyőzőjét, Jézust*”, „*A Személyes Gonosz régi trükkje, hogy vagy felelőtlenné, vagy botránkozóvá és gyanakvóvá tesz minket. Harry Potter ellen nem érv, hogy szerzője nem tud Krisztus keresztjéről. Ne féljünk, hogy gyerekeink egy olyan világgal találkoznak, melynek törvényei mások, mint a mieink. Ha a szeretet világában élnek, pontosan meg fogják érezni a különbséget fikció és valóság között*”.

Némi korrigálás a hívő közbeszédén

Esterházy Péter *EGY KATOLIKUS MAGYAR FÖLJEGYZÉSEIBŐL*¹ című írásához fűzött reflexiójában Horányi Özséb arra figyelmeztet, hogy „*nagy szükség volna valódi hívő közbeszédre. És benne minden hívő közbeszédére*”, majd így fejezi be írását: „*Szóval: a hívő közbeszédnek van korrigálnivalója, volna morális kötelessége a válaszok keresésében, és alighanem nagyobb társadalmi figyelem lenne iránta, ha fel sem vetett kérdések felvetésében is iparkodna.*”² Jelen-tős lépést tett e téren a szegedi Dugonics András Piarista Gimnázium, amikor 2001 tavaszán diákok és szülők, tanárok és tudósok, klerikusok és laikusok jelenlétében egész napos Harry Potter-konferenciát rendezett.³ A konferencia előadói keresztény tudósok voltak. Szörényi László profi módon megtervezett fejlődésregénynek tartja Rowling művét, amely őt egyfelől Tolkien könyveire, másfelől Sue Townsend a 13 ÉS 3/4 ÉVES ADRIAN MOLE NAPLÓJÁ-ra emlékezteti, s mely művészi teljesítményét tekintve mindket-tő alatt marad. Az irodalomtudós szerint „*ebben a regényben csak hülyeségből kifolyólag lát-nak satanizmust. Nincs szükség megkeresztelt Harry Potterre. Nem kell kitézni a lakatlan sziget-re a keresztet, nem kell kolonializálni*”. Máté-Tóth András vallástudós felmenti a regényt a szinkretizmus vádjá alól, s úgy véli, hogy „*a hit megélési közege a profán világ, ezért a profán szövegek, még egy Harry Potter sorozat sem rekeszhető ki a hitből, mert nem rekeszhető ki a kultúrából*”. Kőrössi Judit pszichológus szerint azért kedvelt ez a könyvsorozat a ti-zenévesek körében, mert képes önmaguk megmutatására és a metafizikai feszültség

¹ *Élet és Irodalom*, 2001. április 20.

² *Élet és Irodalom*, 2001. június 1.

³ Szervezője Sárközi Sándor piarista irodalomtanár volt.

oldására, „és olyan értékeket jelenít meg, mint a szerénység, a barátság és a korrekt versengés”. Az intézményes egyházat félhivatalosan (mint a *Vigilia* főszerkesztője és a Sapiencia Hittudományi Főiskola főigazgatója) Lukács László piarista képviselte. A Harry Potter-jelenség szerinte olyan keresztnységgel találkozott a katolikus egyházban is, melyben mind a mindenben eretnekséget látó fundamentalizmus, mind a liberális szinkretista indifferencializmus erőteljesen jelen van. Úgy véli, hogy a „nem nagy kvalitású” Rowling világa – szemben Tolkiennel és Lewisszal, akik keresztény világba építik bele fantáziavilágukat – természetes erkölcsre és erényekre építő, Isten nélküli világ. Bár számára a Potter-könyvek időnként gusztustalanok és horrorisztikusak, mégsem baj, hogy a gyerekek olvassák, mert „*Harry Potter nem él gonosz eszközökkel*”. Arra a szülői kérdésre, hogy mennyire tekinthető a Gonosz játéknak, hogy egy ilyen erősen szekularizált könyv került több millió gyermek kezébe, a vallástudós válasza az volt, hogy semmiféle sátán nincs, a teológusé pedig az, hogy a sátán léte egyfelől dogma, másfelől nincs komoly esélye Jézus felette aratott győzelme után, és még azt is hozzátette, nem kell a falra festeni, mert a Gonosz bennünk van, s ezt a varázslóiskola igazgatója is tudja, amikor önmagunk megformálására biztatja diákjait. Az irodalomtudós pedig kifejezte reményét, hogy a végén még a Gonosz is megtérhet, mint Órigenész is szentül hitte.

Összegezés és kitekintés

A hazai és a nyugati vallásos reagálások között több lényeges különbség regisztrálható. Először is Nyugaton gyerekek, szülők, hitoktatók, lelkészek, keresztény értelmiségiek egyaránt sokkal jobban ismerik az egész jelenséget, mint hazánkban. Belőle és róla is olvasnak. Az elítélés élességében nincs eltérés, de hazánkban – az internetes ke-rekasztal-beszélgetések kivételével – nem tapasztalható a pró és kontra véleményeknek az egyházi sajtóban és tömegkommunikációban való ütköztetése. Nyugaton sem túl gyakori a szélesebb körben olvasható egyházi és vallásos lapokban, magazinokban a kérdés olyan elmélyült szociológiai, lélektani és esztétikai megközelítése, mint M. Introvigne és R. Bernstein írásai, ugyanakkor rendre „betájolják” a Potter-jelenséget, összehasonlítva a Rowling-könyveket a művészi értéket jelentő s ugyanakkor keresztény értékrendű vagy keresztény értékeket is megjelenítő művekkel.

Ha nem is olyan arányban, mint HARRY POTTER őshazájában – ahol a keresztények harmada a reinkarnációban is hisz –, a magyarországi keresztények jelentős részét is jellemzi valamiféle kettős vallási tudat, hiszen még a gyakorló keresztények egy része is kacérkodik az okkultizmussal, újsamanizmussal, ezoterikával, és az istentiszteleteivel párhuzamosan kvázi vallásos és New Age típusú rendezvényeken is részt vesz. Mindez persze egyáltalán nem áll ok-okozati viszonyban a Harry Potter-jelenséggel.

Az is kiderül a hazai vizsgálódásból, hogy mind a keresztény szülők, mind a hitoktatók és a lelkészek, mind a keresztény pedagógusok milyen keveset tudnak mind a gyerekirodalomról, mind a könyvtárak és a könyvesboltok olvasmánykínálatáról, mind pedig a rájuk bízottak olvasmány- és filmélményeiről. A Potter-könyvek helyett Jókai-, Fekete István-, De Amicis- vagy akár Verne-könyveket ajánlani – amint ezt a meginterjúvolt könyvtárosok is megerősítették – több mint naivitás. A hazai keresztény könyvkiadásban kétségkívül sokféle gyerekönyv jelenik meg, ám ezek között rengeteg az értéktelen, a gyermeket, a vallási giccs, és alig akad közöttük a Rowling-könyvek helyett és mellett ajánlható. Értékelésükkel, kritikájukkal a vallási sajtó alig-alig foglalkozott. Márpedig akadnak közöttük szép számmal olyanok, amelyek a Potter-könyveknél is nagyobb veszélyt jelentenek a keresztény gyerekekre, nem is beszél-

ve a vallásos videóról és a „keresztény játékokról”. Ez utóbbiakról a *Szoftverben* ezt olvashatjuk: „*A Catechumen nevű játék a klasszikus neobarbár rohangálós-kapcsolgató-lövöldözős stílust igyekezett katolikus dogmákkal átmosni: egy keresztény fiatalemberrel kell végigzúzni Néro császár Rómájának legsötétebb kreatúráit egyellen csepp vér kiontása nélkül. Oroszlánok, megszállott római katonák, démonok és alacsonyabb rendű, no-name ördögök támadnak hősiinkre, aki a játékos képességeihez mérten osztja rájuk az igét, konvertálja őket a keresztény hitre. A mesterséges intelligenciával szegényesen megáldott katonák nyílt terepen csak akkor támadnak, ha a főhős kardjából kilövellő Szentlélek szele megcsapja őket. A sikeres térítést mennyei fényár és felcsendülő Halleluja-sample nyugtázza, a feloldozott nyomorult pedig térdre borul, és imádkozó pozícióba merevedik.*”⁴ Hogy mennyivel veszedelmesebbek ezek a játékok a varázslóiskola praktikáinál, döntse el az olvasó.

Amikor (tíz évvel ezelőtt) a Művész mozi előtt tüntettek a Hit Gyülekezetének tagjai Scorsese JÉZUS UTOLSÓ MEGKÍSÉRTÉSE című filmje ellen, egy bencés szerzetessel együtt vitába szálltunk velük (és más ördögűző és boszorkányüldöző keresztényekkel). ELLENTÜNTETÉS című írásunk lényege az volt, hogy ha Jézus Krisztus egy személyben valóságos Isten és valóságos ember, akkor teljességgel jogosult halálosan komolyan eljátszani azzal a gondolattal, hogy miért ne próbálkozhatott volna éppen a keresztre feszített Jézussal a kísértő. Csak az a baj, tettük hozzá, hogy nem jobb a film, hogy megmaradt a művészfilm és a hollywoodi sikerfilm határán. A Potter-könyvek melletti ellentünetést most nem látom aktuálisnak, hiszen szerencsére nálunk is inkább vita kezd kialakulni róla, mint ítélet. Erre utal a szegedi piarista gimnázium konferenciája, ahol – hogy csak egy példát említsek – éppen a Gonosz körüli diskurzus jól érzékelteti annak a katolikus közbeszédnek az örvendetes felbukkasását, amelyet Horányi óhajt és sürget. Abban is reménykedhetünk, hogy a hívő közbeszédet következetesen gyakorló Magyar Pax Romana egyesület elnökének másik óhaja is teljesül majd: a fel sem vetett kérdések felvetése, akár éppen a hívő ember és a művészet kapcsolatát illetően.

Az viszont, amit a Scorsese-filmről megállapítottunk, áll a Potter-könyvekre is: kár, hogy művészileg nem magasabb értékűek. Teljesen igaza van ugyanis a református hitoktató M. Ágnesnek, hogy Lázár Ervin meséiben igazi súlya van az átoknak, s hozzáteszem, csodái is csudásabbak, mint a Potter-regényekéi. Hol van a varázslóiskola bármely varázslata a Szegény Dzsoni és Árnika varázslataitól: amikor a kacsalét és emberlét kettőssége választja el és egyben köti össze a vezeklő-zarándokló szerelmeseket. Igaz, még három könyv hátravan. Gyermeki hittel reménykedem abban, hogy végül Harry Potterrel és barátaival olyasmi történik, mint a csodákat illetően jócskán a Potter-könyvek fölél emelkedő Tündér Lala és a Berlin fölött az ég hőseivel, akik magasabb rendű lényekből emberré lenni vágnak és – hála istennek – válnak is.

Utószó

Módom nyílt rá, hogy e cikk megjelenése előtt (megírása után csaknem fél évvel) néhány sorral kiegészítsem tanulmányomat, jelezve az azóta történt legfontosabb fejleményeket. Az azóta bemutatott film – azonkívül, hogy, sajnos, töredékére csökkentette a regény potenciális olvasóinak számát, és így leszálló ágba terelte ezt az olvasástör-

⁴ Az 1999-es gyártmányú WAR IN HEAVEN-ben Lucifer seregeit, bukott angyalokat kell különféle szűrő- és vágóeszközökkel meggyőzni eszméik téves mivoltáról, ami általában spontán égéssel párosított halálukkal egyenlő. A politikailag korrekt programozók meghagyták a lehetőséget, hogy a játékos bukott angyalként induljon a Mindenható ellen, bár kérdéses, hogyan egyeztethető össze a hittel a Gonosz akár teoretikus dala is.

téneti jelentőségű eseményt – nemigen változtatott a Potter-jelenség recepciójának struktúráján. A világhálón újabb betiltásokról és rituális könyvégetésekről olvashatunk (az Egyesült Államoktól Tajvanig.) A legharsányabb akciók mögött szinte minden esetben továbbra is az erőteljesen fundamentalista egyházak és vallási csoportok állnak, mondhatnánk – hogy stílszerűek legyünk –, tipikus muglimentalitással. Metaszintről, de legalábbis a varázslóiskola magaslatáról szemlélve ezek az akciók a boszorkányság vagy a boszorkányüldözés kategóriáiba sorolhatók. Ami pedig a kevésbé szélsőséges keresztények beállítódását és viselkedését illeti, összességében továbbra is a pró és kontra egyensúlya jellemzi. A „rossz varázslatra” emlékeztető tiltott listára ítélesek és könyvégetések mellett szerencsére olyan „jó varázslatokra” is sor kerül, mint – nem véletlenül – a legnyitottabb katolicizmussal jellemezhető Hollandiában, ahol Haren városkában Joris Riddernos atya olyan misét celebrált a gyerekeknek, ahol a pap varázssüveget, a hallgatóság pedig a varázslóiskola egyenruháját viselte, azzal érvelve, hogy a „*két történet – a Harry Potter-sztori és a jó öreg Biblia – között a legnagyobb hasonlóság az a gondolat, hogy nincs dicsőség erőfeszítések nélkül*”. (Az író helyében én, bizony, beépíteném ezt az eseményt a későbbi kötetek valamelyikébe.) Nemcsak a botránkozásnak, hanem ennek az „apokrif misének” is van már hagyománya a zsinat utáni katolikus egyházban. Nálunk Waigand József „varázsol”, vagyis bábozott az oltár mögül a háls gyermek- és szülősegregnek.

Hazánkban a Potter-jelenség legújabb vallási vonatkozású eseményei közül kétségkívül a legérdekesebb egy egyszerre roppant provinciális, mégis tipikus eset. Jász-Nagykun-Szolnok megyében nyolc olyan nagy- és kisegyház képviselői egyesültek a HARRY POTTER elleni kultúrharcban, amelyek eddig még korántsem produkáltak ekkora mértékű ökumenét. (*Index*, 2002. jan. 4., *Petőfi Népe*, 2002. jan. 5.) A vádban és az érvelésben nincs semmi új: „*okkult, sátáni eredetű gyakorlatokat állít mintaként*”, melynek tragédiák lehetnek a következményei. A nyolcak nem érezhetik maguk mögött sem egyházaik vezetését, de még a megye lelkészeit sem, ugyanakkor, ez is igaz, el sem határolódtak tőlük a hivatalos és nem hivatalos „egyházi tényezők”, csupán csendesen örültek vagy bosszankodtak, s az újságírók csak harapófogóval tudtak kiszedni belőlük egy-két ilyen megnyilatkozást: „*Több gyermek is elhatárolódott a mesétől*”, „*A fiatalok egytől egyig ezt mondták: atya, hát ez mind mese*”. Az, hogy a nyolcak többsége nem olvasta a regényt, immár egyáltalán nem meglepő, hiszen, mint Soós Péter, az Evangéliumi Szolnoki Gyülekezet lelkésze elmagyarázta, tudnunk kellene, hogy „*nem kell a mérget megkóstolni ahhoz, hogy tudjuk, halálos*”.⁵ Vele szemben Balogh Tamás, a kecskeméti Piarista Gimnázium igazgatóhelyettese leszögezi, hogy „*Az egyház ma már nem tehet könyvet tilalmi listára, de felelős, önálló döntésen alapuló olvasásra inti*”. Káposzta Lajos kecskeméti evangélikus esperes azt tanácsolja a keresztény szülőknak, hogy a gyerekekkel együtt nézzék meg a filmet (hol van már a könyv és az olvasás!), s utána közösen beszéljék meg, továbbá bejelenti, hogy a Potter-jelenség lesz a következő lelkészi gyűlés témája, a maga részéről pedig megígéri, hogy mind a négy kötetbe „bele fog olvasni”. A szegedi piaristák tudományos konferenciáján kívül a dialógus szellemében szerkesztett *Egyházforum* nevű keresztény közéleti és kulturális folyóiratban megjelent G. Bachl salzburgi dogmatikaprofesszor alapos és igényes elemzése, melyből azt is megtudhatjuk, hogy Potter-ügyben a medjugorjei Szűz Mária is üzent. „*Nem ismeretes, hogy olvas-*

⁵ Dobozi Pálma: NÉHÁNY TANÁR AJÁNLJA A POTTER-REGÉNYT. *Magyar Hírlap*, 2002. jan. 12. 7.

ta-e a könyvet, ismerni ennek ellenére ismeri, az ördög műveként ítéli meg, mely az ifjúságot a boszorkányság felé akarja vinni.” Miután a neves dogmatikus leszögezi, hogy „az író jó nagy adag iróniát és néha egyszerű szatírákat kever a mágikus világ előadásába”, s hogy „nem hirdet semmilyen metafizikai alternatívát, hanem a mágiát használja föl irodalmi színpadként, ahol sok szép erkölcsi alapelveket ad elő. Szerényen szólva, ez humán orientáltságú felvilágosítás”. Nagyívű tanulmányát pedig Medjugorjébe „visszaüzenve” így fejezi be: „A medjugorjei Szűz Máriának pedig engedelmeivel ajánljuk, hogy nézzen körül a mai videopiacon. Ott elegendő bosszankodnivalót fog találni magának, erőszakot, horrort, kegyetlenséget. Harry Pottert inkább simogassa meg. Ő ugyan nem a Kiszjzus, de sok emberi tulajdonsága megtalálható Jézusnál is, mint például a felebaráti szeretet.”

Tanulmányomban elsősorban a következő írásokra támaszkodtam:

- Bachl, Gottfried: HARRY POTTER – VARÁZSLATOS VILÁG. *Egyházforum*. 2001. 5. sz. 29–33.
- Bernstein, Richard: THE REALITY OF THE FANTASY IN THE HARRY POTTER STORIES. *The New York Times*, 1999. november 30.
- Colson, Charles: BREAKPOINT. *Christianity Today*, 1999. november 2.
- Gál Péter: HARRY POTTER LÁZ – KINEK JÓ? *Új Ember*, 2001. január 21.
- Introvigne, Massimo: HARRY POTTER. *Avvenire*, 1999. 3.
- Keim, David: PARENTS PUSH FOR WIZARD-FREE READING. *Christianity Today*, 2000. január 10.
- Lipsyte, Robert: POTTER AND HILTON: AT TIMES, MORALITY COMES WITH A BROOMSTICK. *The New York Times*, 2000. augusztus 6.
- Melton, J. G.: THE POST-NEW AGE SPIRITUAL EMERGENCE MOVEMENT. Santa Barbara, CA, 2000. The Institute for Study of American Religion.
- Olsen, Ted: OPINION ROUNDUP: POSITIVE ABOUT POTTER. *Christianity Today*, 2000. január 10.
- Rose, Matthew–Nelson, Emily: POTTER COGNOSCENTI ALL KNOW A MUGGLE WHEN THEY SEE ONE. *Wall Street Journal*, 2000. október 18.
- Roy, Ben: WICCANS DISPUTE POTTER CLAIMS. Citizen Online–Newfound Area Bureau, 2000. október 26.
- Veith, Gene Edward: GOOD FANTASY AND BAD FANTASY. *Christian Research Journal*, Vol. 23. 1. sz.
- Waters, David: NOT EVERY CHRISTIAN HORRIFIED BY HARRY POTTER. Scripps Howard News Service, 2000. július 5.